

Anna Jankowska

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

KONCENTRACJA DOPLAT BEZPOŚREDNICH W KRAJACH ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ EUROPY W 2012 ROKU

DIRECT PAYMENTS CONCENTRATION IN THE COUNTRIES OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE IN THE YEAR 2012

Słowa kluczowe: dopłaty bezpośrednie, kraje środkowej i wschodniej Europy, współczynnik koncentracji Lorenza

Key words: direct payments, the countries of central and eastern Europe, Lorenz concentration ratio

Abstrakt. Celem badań było porównanie struktury dopłat bezpośrednich w krajach środkowej i wschodniej Europy z uwzględnieniem stopnia skoncentrowania beneficjentów i dopłat bezpośrednich w poszczególnych przedziałach uzyskiwanych dopłat. Porównano stopień koncentracji dopłat bezpośrednich w tych krajach, obliczając współczynnik koncentracji Lorenza. Analiza wielkości pozyskiwania tej formy wsparcia unijnego wskazuje, że inną rolę środki te mogą odgrywać w krajach, w których znaczna ich część, i to w niskich przedziałach kwotowych, trafia prawie do 100% beneficjentów, a inną w krajach, w których znaczną ich część, ale w wyższych przedziałach kwotowych otrzymuje niewielki odsetek rolników. Najkorzystniejsza struktura dopłat bezpośrednich wystąpiła na Słowacji i w Bułgarii. Największe rozdrobnienie struktury absorpcji dopłat, będące efektem utrzymującej się nadal bardzo dużej liczby gospodarstw małych, odnotowano w Polsce i Słowenii.

Wstęp

Jednym z mechanizmów polityki ekonomicznej wobec rolnictwa i obszarów wiejskich są dopłaty bezpośrednie. Dotychczas były one podstawowym instrumentem wsparcia dochodów rolnictwa Wspólnoty (około 60% dochodów rolników pochodziło z dopłat).

W latach 2014-2020 dopłaty bezpośrednie zostaną bardziej równomiernie rozdzielone między państwa członkowskie poprzez stopniowe zmniejszenie powiązania z historycznymi danymi referencyjnymi i z uwzględnieniem ogólnego kontekstu Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) i budżetu Unii Europejskiej (UE).

Material i metodyka badań

Celem badań było porównanie struktury dopłat bezpośrednich w krajach środkowej i wschodniej Europy (EŚiW), z uwzględnieniem stopnia skoncentrowania beneficjentów i dopłat bezpośrednich w poszczególnych przedziałach uzyskiwanych dopłat. W celu porównania struktury beneficjentów w poszczególnych państwach przyjęto 14 przedziałów dopłat. Dla scharakteryzowania stopnia koncentracji uzyskanych dopłat obliczono współczynnik koncentracji Lorenza¹. Podstawę źródłową stanowiła literatura przedmiotu i Raporty Komisji Europejskiej. Analizę dopłat bezpośrednich dla krajów EŚiW przeprowadzono w porównaniu z dopłatami jakie otrzymali rolnicy z krajów UE-15, mimo iż kraje EŚiW uzyskują je na innych zasadach. Ponadto wśród samych krajów EŚiW inne zasady ich przyznawania ma Słowenia.

Przedstawione dane odnoszą się tylko do wsparcia pochodzącego z budżetu Unii Europejskiej (UE) i dlatego nie obejmują uzupełniających dopłat bezpośrednich krajowego pochodzenia, które dozwolone były w krajach EŚiW [*Indicative figures...* 2013].

¹ Współczynnik koncentracji Lorenza $K = 5000 - M/5000$, $M = 1/2 \sum u_{i(1)}(\tilde{u}_{i(2)} + \tilde{u}_{i(2)'})$; $u_{i(1)}$, $u_{i(2)}$ – odsetki dopłat i beneficjentów, $\tilde{u}_{i(1)}$, $\tilde{u}_{i(2)}$ – skumulowane odsetki dopłat i beneficjentów.

Wyniki badań

W tabeli 1 przedstawiono rozkład beneficjentów według wielkości uzyskanych przez nich dopłat bezpośrednich. Najwyższy wskaźnik koncentracji Lorenza obliczony dla dopłat bezpośrednich w 2012 roku odnotowano na Słowacji i w Bułgarii i wyniósł on 0,89 (tak wysoki wskaźnik koncentracji nie wystąpił w żadnym innym kraju UE). W tym przypadku ma miejsce bardzo wysoka koncentracja przydzielonych środków (około 81,7%) w wyższych przedziałach dopłat (od 20 tys. euro do powyżej 500 tys. euro) i otrzymało je tylko odpowiednio 12,3 i 3,9% beneficjentów w danym kraju. Wysoka koncentracja dopłat wystąpiła w Estonii, na Węgrzech i w Czechach i wynosiła od 0,80 do 0,85. W wymienionych krajach w analizowanym przedziale około 71,6% dopłat otrzymała niewielka część beneficjentów – od około 5,0% w Estonii i na Węgrzech do 16,8% w Czechach (zbliżony stopień koncentracji dopłat wystąpił w Portugalii).

Na Litwie i Łotwie analizowany wskaźnik wyniósł 0,73 (tak jak w Hiszpanii) i w krajach tych udział dopłat oraz beneficjentów był bardzo zbliżony. Przy czym najwięcej, gdyż aż 77% rolników otrzymało bardzo małe kwoty – do 1,25 tys. euro. Kolejne 17% beneficjentów uzyskało kwoty w przedziale od 1,25 tys. euro do 5 tys. euro. Bardzo zbliżony poziom współczynnika koncentracji Lorenza do ww. krajów (0,70) odnotowano w Rumunii (taki jak na Cyprze). Jednak w tym przypadku 34% dopłat w kwotach do 1,25 tys. euro uzyskało aż 95% rolników. Tylko 0,5% rolników otrzymało dopłaty w przedziale od 20 do 100 tys. euro, które stanowiły 26% ich ogółu. Tak więc w tych trzech krajach prawie 100% rolników otrzymało do 50 tys. euro, które stanowiły 76,5% dopłat.

Słowenia i Polska to kraje charakteryzujące się najniższym współczynnikiem koncentracji Lorenza (około 0,60, tak jak Grecja). W tych krajach EŚiW wystąpiło największe rozdrobnienie struktury absorpcji dopłat. W Polsce i na Słowenii około 57,7% dopłat znalazło się w przedziałach do 5 tys. euro, a otrzymało je 93,5% beneficjentów. W kolejnym przedziale wielkości dopłat, a więc od 5 do 10 tys. euro było około 16,2% dopłat dla około 4,6% rolników. Takie rozłożenie uzyskanych dopłat związane było z utrzymującą się bardzo dużą liczbą małych gospodarstw. Podtrzymywanie dochodów rolników dzięki subwencjom, subsydiom i dopłatom szczególnie w małych jednostkach jest biernym mechanizmem, gdyż w znacznej mierze ma to wymiar zasiłku socjalnego, który łagodzi biedę, ale nie przyczyni się w większym stopniu do unowocześnienia wsi [Kisielewski 2004, Klepacki 2005]. Taka alokacja środków nie przyniesie wymiernych korzyści w gospodarstwach rolnych w tych krajach i nie spełni ich oczekiwań. Niekorzystnym zjawiskiem jest także to, iż pomoc unijna trafia często do tzw. pseudrolników, czyli odbiorców, którzy nie są prawdziwymi rolnikami i mogą być niezainteresowani rozwojem i dostosowywaniem swoich gospodarstw do wymogów UE. W rezultacie wsparcie to trafiając do takich jednostek nie przyczyni się do poprawy ich konkurencyjności w badanej grupie krajów w stosunku do gospodarstw z UE-15. Płatności bezpośrednie są bowiem istotnym czynnikiem hamującym zmiany strukturalne w rolnictwie krajów EŚiW, i wynika z tego, że gospodarstwa niskodochodowe często przedkładają niewielki, ale stabilny dochód z płatności bezpośrednich nad sprzedaż ziemi dynamicznym gospodarstwom ukierunkowanym na produkcję towarową [Sadłowski 2012, za: Kwasowski, Zaleski 2009]. Dodatkowo warto pamiętać, iż duża liczba beneficjentów pobierających małe dopłaty w niektórych krajach EŚiW stanowi poważną barierę dla obsługi administracyjnej i sprawia, że nie udają się uproszczenia legislacji UE [The CAP... 2008]. Dążąc więc do tego, aby dopłaty bezpośrednie przynosiły pozytywne rezultaty należy uprościć system ich przyznawania, tak aby uczynić z niego efektywne narzędzie służące rozwojowi sektora rolnego [Poczta 2010].

Zróżnicowanie absorpcji wielkości płatności bezpośrednich ma miejsce nie tylko wśród krajów EŚiW, ale także między badaną grupą państw a krajami UE-15. W tych ostatnich w 2012 roku 75% dopłat otrzymywało około 30% beneficjentów, a w EŚiW około 76% beneficjentów uzyskało około 15% dopłat. To porównanie wskazuje, iż w krajach UE-15 ma miejsce wyższa koncentracja uzyskiwanych dopłat i dodatkowo w wyższych ich przedziałach kwotowych. Takie rozłożenie analizowanego wsparcia ma wpływ na zachodzące procesy rozwoju rolnictwa w krajach EŚiW i jest wynikiem m.in. rozkładu wielkości gospodarstw w krajach UE, intensywności rolnictwa

Tabela 1. Rozkład beneficjentów i uzyskanych dopłat w krajach EŚiW w 2012 roku według kategorii uzyskiwanych dopłat bezpośrednich i współczynnik koncentracji Lorenza
 Table 1. Distribution of beneficiaries and received direct payments in the CEE countries in 2012 by category obtained direct payments and the Lorenz concentration ratio

Przedział dopłat [tys. euro]/ Range of payments [thous. EUR]	Udział dopłat/ Share of payments [%]	Udział beneficjentów/ Share of beneficiaries [%]	Współczynnik koncentracji Lorenza/Lorenz concentration ratio	Udział dopłat/ Share of payments [%]	Udział beneficjentów/ Share of beneficiaries [%]	Współczynnik koncentracji Lorenza/Lorenz concentration ratio
Bułgaria/Bulgaria				Czechy/Czech Republic		
0-0,5	2,5	60,7	0,89	0,2	13,4	0,85
0,5-1,25	2,7	14,9		0,5	17,6	
1,25-2	2,1	5,6		0,6	10,7	
2-5	6,2	8,4		2,3	20,0	
5-10	6,6	4,1		3,2	12,4	
10-20	7,4	2,4		4,7	9,1	
20-50	13,4	1,8		7,8	6,9	
50-100	17,4	1,1		8,3	3,2	
100-150	12,7	0,5		7,3	1,6	
150-200	8,9	0,2		7,7	1,2	
200-250	5,6	0,1		7,0	0,9	
250-300	3,8	0,1		6,7	0,7	
300-500	5,0	0,1		18,6	1,3	
>500	5,6	0,02	25,2	0,9		
Estonia/Estonia				Litwa/Lithuania		
0-0,5	1,7	31,9	0,80	7,5	49,9	0,73
0,5-1,25	4,5	27,6		11,5	27,5	
1,25-2	3,7	11,6		6,8	8,1	
2-5	8,4	13,3		13,5	8,1	
5-10	8,6	6,0		12,9	3,5	
10-20	12,0	4,3		12,6	1,7	
20-50	21,1	3,4		14,4	0,9	
50-100	17,3	1,3		7,9	0,2	
100-150	9,5	0,4		3,5	0,1	
150-200	6,4	0,2		2,5	0,03	
200-250	1,6	0,1		1,8	0,02	
250-300	1,4	0		1,1	0,01	
300-500	3,0	0,1		3,1	0,02	
>500	0,6	0	0,8	0		
Łotwa/Latvia				Polska/Poland		
0-0,5	6,6	45,8	0,73	5,4	31,7	0,61
0,5-1,25	13,2	31,4		14,8	32,8	
1,25-2	7,3	8,8		12,8	14,7	
2-5	13,4	8,2		25,4	15,4	
5-10	11,1	3,0		13,2	3,6	
10-20	11,5	1,5		8,5	1,1	
20-50	15,1	0,9		6,8	0,4	
50-100	10,3	0,3		4,4	0,1	
100-150	5,3	0,1		2,4	0,04	
150-200	1,8	0,02		1,4	0,01	
200-250	1,1	0,02		0,9	0,01	
250-300	0,5	0,00		0,7	0,01	
300-500	2,4	0,02		1,4	0,01	
>500	0,6	0	1,8	0,004		

Tabela 1. Cd./Table 1. Cont.

Rumunia/Romania			Słowacja/Slovakia			
0-0,5	22,2	81,8	0,70	0,5	33,3	0,89
0,5-1,25	11,4	12,8		0,9	23,9	
1,25-2	3,5	1,8		0,7	8,9	
2-5	6,9	1,8		1,8	11,8	
5-10	6,1	0,7		1,9	5,5	
10-20	7,8	0,5		3,0	4,3	
20-50	14,2	0,4		6,9	4,3	
50-100	11,5	0,1		8,6	2,4	
100-150	5,3	0,036		9,2	1,5	
150-200	2,9	0,014		9,6	1,1	
200-250	1,8	0,006		9,1	0,8	
250-300	1,0	0,003		8,0	0,6	
300-500	2,0	0,005		20,9	1,1	
>500	3,4	0,003		18,6	0,5	
Słowenia/Slovenia			Węgry/Hungary			
0-0,5	4,0	28,3	0,59	1,4	28,3	0,82
0,5-1,25	12,5	30,3		3,4	25,7	
1,25-2	11,7	14,8		3,1	12,1	
2-5	28,7	18,8		8,7	17,1	
5-10	19,2	5,6		8,4	7,4	
10-20	11,2	1,7		9,9	4,4	
20-50	6,2	0,4		16,1	3,2	
50-100	1,0	0,03		10,7	1,0	
100-150	0,5	0,02		4,4	0,2	
150-200	0,1	0		3,8	0,1	
200-250	0,2	0		3,4	0,1	
250-300	0,2	0		2,6	0,1	
300-500	2,0	0,02		9,1	0,1	
>500	2,4	0		14,8	0,1	

Liczba beneficjentów mniejsza niż 10 została ukryta (0)/Numbers less than 10 have been made invisible in this table (0)

Źródło: obliczenia własne na podstawie [Indicative figures... 2013

Source: own study based on [Indicative figures... 2013]

oraz zależy od tego czy dany sektor rolnictwa uzyskiwał wcześniej dopłaty związane z produkcją. Pozytywnym więc rezultatem jest absorpcja dopłat bezpośrednich przez niewielki odsetek beneficjentów, ale w wyższych przedziałach kwotowych. Taka alokacja środków finansowych będzie bodźcem do inwestowania w gospodarstwa, a to z kolei zapewni im szybszy rozwój i funkcjonowanie na rynku unijnym.

Z kolei rezultaty absorpcji dopłat bezpośrednich w tych krajach, w których wskaźnik koncentracji Lorenza ukształtował się na poziomie 0,6 lub niższym, były niezadowolające. Alokcja tych środków w większej liczbie gospodarstw znacznie mniejszych nie pozwoliła na przeprowadzenie istotnych zmian w tych gospodarstwach. Wyrównywanie szans rozwojowych w tym przypadku zachodzić będzie w innym tempie i w dużo mniejszej skali.

Warto nadmienić, iż pierwotnym założeniem wprowadzenia dopłat miała być przede wszystkim poprawa sytuacji dochodowej gospodarstw, łagodząca reformy WPR skutkujące zmniejszaniem skali interwencjonizmu rolnego. Jednak analiza wielkości ich pozyskiwania w krajach ESiW wskazuje, że mogą one odgrywać dwojaką rolę. W krajach, takich jak Polska i czy Słowenia, gdzie średnio 90,3% dopłat pozyskało prawie 100% beneficjentów w niskich przedziałach kwotowych (co wynikało z istniejącego rozdrobnionego sektora rolnego), środki te były głównie wykorzystane na zakup środków obrotowych. Z kolei w krajach, w których wystąpił wysoki wskaźnik koncentracji dopłat – 13% beneficjentów uzyskało około 82% dopłat i to w wyższych przedziałach

kwotowych. Kraje te bowiem charakteryzują się tym, że w gospodarstwach powyżej 50 ha jest około 60-90% UR, a więc środki te mogły być przeznaczane na rozwój gospodarstw. Rezultatem absorpcji tej formy wsparcia w gospodarstwach w tych krajach jest znalezienie optymalnego miejsca na unijnym rynku. Podsumowując można stwierdzić, że wysoki wskaźnik koncentracji dopłat w wyższych przedziałach kwotowych u relatywnie niewielkiego odsetka beneficjentów jest zjawiskiem pozytywnym, gdyż umożliwia im dokonywanie inwestycji w gospodarstwach, a tym samym zapewnia szybki ich rozwój i przynosi wymierne rezultaty absorpcji tej formy wsparcia finansowego także dla całego sektora rolnego tych państw i UE.

System dopłat bezpośrednich przyznawanych w UE jest i będzie modyfikowany, aby jak najlepiej sprzyjał rozwojowi rolnictwa i zapewniał integrację swoim członkom. Doskonalenie płatności bezpośrednich polega na poprawianiu skuteczności (np. przez lepsze ukierunkowanie pomocy) i efektywności (np. przez obniżenie kosztów administracyjnych tego instrumentu oraz na takim przeprojektowaniu, które prowadzi do minimalizowania występowania niepożądanych efektów ubocznych jego stosowania) [Sadłowski 2012].

W toku ustalania ostatecznego kształtu perspektywy finansowej na lata 2014-2020 najtrudniejszym obszarem była kwestia systemu płatności bezpośrednich, w której ścierały się 3 poglądy. Według jednego z nich, są one niezbędnym elementem wsparcia dochodu rolniczego. W myśl drugiego poglądu, dopłaty są przede wszystkim rekompensatą za dostarczanie dóbr publicznych. Trzecie stanowisko, najbardziej skrajne, głosiło, iż nie ma potrzeby różnicowania sektora rolnego od innych gałęzi gospodarki, dlatego dopłaty tracą swój sens i powinny zostać zniesione lub zredukowane [Czyżewski, Stępień 2012, za: *The Future...* 2011].

Podsumowanie i wnioski

1. Struktura dopłat bezpośrednich w krajach EŚiW jest bardzo zróżnicowana. Współczynnik koncentracji Lorenza charakteryzujący stopień koncentracji dopłat w poszczególnych krajach zawiera się w przedziale od 0,59 do 0,89. Analiza wielkości pozyskiwania tej formy wsparcia unijnego wskazuje, że środki te mogą odgrywać inną rolę w krajach, gdzie znaczna ich część i to w niskich przedziałach kwotowych trafia prawie do 100% beneficjentów, a inną w krajach, w których znaczną ich część, ale w wyższych przedziałach kwotowych (bowiem kraje te charakteryzują się posiadaniem około 60-90% UR w gospodarstwach powyżej 50 ha), otrzymuje niewielki odsetek rolników.
2. W 2012 roku najkorzystniejsza struktura dopłat bezpośrednich wystąpiła na Słowacji i w Bułgarii, bowiem w krajach tych w najwyższych przedziałach dopłat (powyżej 20 tys. euro) wykorzystano aż średnio 80% przydzielonych środków i trafiły one do przeciętnie 8% rolników. Dwukrotnie wyższy odsetek beneficjentów skorzystał z tej formy wsparcia w tych samych wysokich przedziałach dopłat w Czechach, ale stanowiły one w tym przypadku trochę więcej, gdyż około 88,5% dopłat w tym kraju. Średnio 63% dopłat w najwyższych przedziałach otrzymało 5% beneficjentów w Estonii i na Węgrzech. Taka alokacja środków finansowych w wymienionych krajach umożliwia dokonywanie inwestycji w tych gospodarstwach, co sprzyja ich rozwojowi i stwarza warunki zapewniające funkcjonowanie na rynku unijnym.
3. Mniej korzystna dla rozwoju gospodarstw struktura dopłat bezpośrednich wystąpiła na Litwie i Łotwie, gdzie średnio ponad 77% rolników otrzymało bardzo małe kwoty, bowiem nieprzekraczające 1,25 tys. euro. Podobną strukturę dopłat odnotowano w Rumunii, w której środki w najniższych przedziałach otrzymało aż 94,6% rolników. Alokcja tych środków w większej liczbie gospodarstw, ale mniejszych obszarowo nie pozwala na przeprowadzenie istotnych zmian zapewniających ich rozwój i zmniejsza zainteresowanie rolników poprawą efektywności. Wyrównywanie szans rozwojowych w tym przypadku zachodzić będzie w innym tempie i w dużo mniejszej skali.
4. Największe rozdrobnienie struktury absorpcji dopłat, będące efektem utrzymującej się nadal bardzo dużej liczby małych gospodarstw, odnotowano w Polsce i Słowenii. W krajach tych przeciętnie prawie 60% środków tej formy wsparcia unijnego w kwotach do 5 tys. euro otrzymało

średnio 93,5% rolników. Taka alokacja dopłat nie sprzyja poprawie konkurencyjności tych gospodarstw w stosunku do gospodarstw z UE-15. Wprost przeciwnie jest ona pewnym ograniczeniem zmian strukturalnych w rolnictwie tych państw, przejawiającym się brakiem zainteresowania np. sprzedażą ziemi gospodarstwom dużym, ukierunkowanym na produkcję towarową.

5. System dopłat bezpośrednich przyznawanych w UE jest i będzie modyfikowany, aby jak najlepiej sprzyjał rozwojowi rolnictwa i zapewniał integrację swoim członkom, zwłaszcza krajom EŚiW. Jednak do tej pory nie wypracowano dobrego substytutu dla tej formy wsparcia. Elementy dotychczas stosowanego systemu wsparcia bezpośredniego są źródłem zakłóceń w warunkach konkurencji, które utrudniają inicjowane procesami rynkowymi dostosowania w zakresie przestrzennego rozmieszczenia produkcji rolnej w badanych krajach i w całej UE, a są korzystne z punktu widzenia racjonalności wykorzystania potencjału wytwórczego.

Literatura

- Czyżewski A., Stępień S. 2012: *Punkt widzenia Polski i innych państw członkowskich Unii Europejskiej na WPR 2014-2020*, J. Agrib. Rural Devel., nr 3(25)2012, 69-79.
- Indicative figures on the distribution of aid, by size-class of aid, received in the context of direct aid paid to the producers according to Council regulation (EC) no 1782/2003 and Council regulation (EC) no 73/2009 (financial year 2012)*, 2013: Annex 1, European Commission, Brussels.
- Kisielewski T. 2004: *Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej na tle wybranych problemów współczesnych i historycznych*, [w:] *Polska i wieś na drodze do Unii Europejskiej*, T. Kisielewski, A. Wojtas (red.), Akademia Bydgoska im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, 107-138.
- Klepaczek B. 2005: *Tendencje zmian w ekonomicznej i społecznej strukturze wsi*, [w:] J. Wilkin (red.), *Polska wieś 2025. Wizja rozwoju*, Fundusz Współpracy, Warszawa, 85-89.
- Kwasowski M., Zaleski S. 2009: *Die Landwirtschaft in Polen fünf Jahre nach dem Beitritt zur Europäischen Union*, Polen-Analyse. 51, Bremen.
- Poczta W. 2010: *Wspólna Polityka Rolna UE po 2013 – uzasadnienie, funkcje, kierunki rozwoju w kontekście interesu polskiego rolnictwa*, *Więś i Rolnictwo*, nr 3(148), 38-55.
- Sadłowski A. 2012: *Wpływ płatności bezpośrednich na warunki konkurencji na wspólnym rynku europejskim*, *Więś i Rolnictwo*, nr 2(155), 82-96.
- The CAP Health-Check legislative proposals. The policy relevant questions...and their short answers*. 2008: European Commission Directorate-General for Agriculture and Rural Development, Brussels.
- The Future of CAP Direct Payments*, „Agricultural Policy Perspectives Brief”. 2011: European Commission, DG AGRI, Brussels, [w:] A. Czyżewski, S. Stępień, 2012: *Dostosowanie mechanizmów wspólnej polityki rolnej do oczekiwań państw członkowskich*, *Ekonomista*, nr 2, 145-174.

Summary

The aim of the study was to compare the structure of direct payments in the CEE countries including the degree of beneficiaries and direct payments concentration in the individual intervals of obtained subsidies. We compared the level of direct payments concentration in these countries, by calculating the Lorenz concentration ratio. Analysis of the size of obtaining of this form of the EU support indicates that other role such measures can play in countries where much of it and in the lower limits of quota goes up to nearly 100% of the beneficiaries, and other in countries where a high proportion, but in higher quota ranges receives a small percentage of farmers. The most favorable structure of direct payments occurred in Slovakia and Bulgaria. The biggest fragmentation of direct payments absorption structure, which is the result of continued still a very large number of small farms, was recorded in Poland and Slovenia.

Adres do korespondencji
dr Anna Jankowska
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Wydział Ekonomiczno-Społeczny
Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie
ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań
e-mail: jankowska@up.poznan.pl